

Vadrózsa (*Rosa spp.*)

A vadrózsafajok közismert gyümölcse a csipkebogyó, mely nagyon fontos C-vitamin-forrásunk. Kedvező hatása és kellemes íze miatt kedvelt gyógy- és élelmiszernövény. Hazánkban igen sok faja megtalálható vadon, gyakori növény, de termesztése csak mintegy 30 hektáron folyik.

Előfordulása

A vadrózsafajok hazánk egész területén megtalálhatóak, tömegesen az Északi-középhegységben, Pilisben és a Balatonfelvidéken fordulnak elő. Bozótos, cserjés domboldalokon, erdőszéleken, irtásokon, árokpartokon találkozhatunk velük.

Környezeti igényei

Napfényes vagy félnáryékos helyek kedvezőek számukra. Melegkedvelők, a hideget nyugalmi időszakban jól bírják, fagy- és téltűrők. A legtöbb rózsafaj szárazságtűrő, de igazán szépen a jó vízgazdálkodású talajokon díszlik. Többnyire a közép-kötött, meszes talajokat kedvelik, nitrogén- és káliumigényesek.

Botanikai leírása

A vadrózsafajok a rózsafélék (*Rosaceae*) családjába tartoznak. A hazai vadrózsafajok száma igen nagy; többségük megkülönböztetése meglehetősen nehéz. A gyakorlat egy fajként kezeli őket („vadrózsa” vagy „csipkerózsa”), de botanikailag alfajokat, fajcsoportokat különböztetünk meg.

A gyűjthető vadrózsafajok 1-3 m magas cserjék. Tüskés ágaik ívesek, szétterülő. A tüskék visszagömbülők, középeken sűrűn borítják a hajtásokat. A szórt állású, összetett levelek páratlanul szárnyaltak, párhásak. A levélkéik kerekded vagy tojás alakúak, kihegyezettek, fűrészszélűek, kopaszok. A virág ötszirmú, a szirmok kerekdedek, színük rózsaszínű, halványpiros, ritkábban fehér. Májusban - júniusban virágoznak. A virágok csészéjén gyakran oldalcimpák találhatóak, ezek elvirágzás után az áltermésen visszahajlanak. Az őszre beérő áltermést nevezzük csipkebogyónak. A csipkebogyó általában piros színű, tojásdad vagy gömbölyű, melynek belsejében sűrű serteszőrök között igen kemény magvakat (ún. aszmagokat) találunk.

Hatóanyaga

A csipkebogyó legfontosabb hatóanyaga a C-vitamin. A gyümölcsben megtalálhatóak még flavonoidok, karotinoidok, gyümölcssavak, pektin, cukor, B-vitaminok és cseranyagok. Káliumban és magnéziumban gazdag, de jelentős foszfor-, kalcium- és vastartalma is.

Gyógyhatása, felhasználása

Elsősorban C-vitaminpótlásra javasolható, de egyéb beltartalmi anyagai révén gyógyhatása kedvezőbb, mint ha csak vitamint fogyasztanánk. Jelentős szerepe van a meghűléses fertőzések megelőzésében, illetve a betegségek tüneteinek enyhítésében. Antioxidáns, vizelethajtó, enyhe gyulladáscsökkentő és gyenge hashajtó hatása is van.

A csipkebogyóból nem célszerű főzessel vagy forrázással teát készíteni, mert a hő hatására a C-vitamin jelentős része elbomlik. Ezért inkább szobahőmérsékletű vagy langyos vízben áztassuk legalább 4-6 órán keresztül. Kellemes édes – savanykás íze miatt élvezeti teaként is kedvelt, egyéb gyógykészítményekben ízjavítónak használható.

A friss gyümölcsből lekvár (hecsedli), gyümölcslé, szörp, gyümölcsbor és likőr is készíthető. A hecsedli elkészítése igen időigényes, de a végeredmény nagyon ízletes lekvár.

Az aszmagok főzete húgyhólyag- és vesebántalmak, különösen vesekő ellen hatásos szer. A magból préselt olaj gyulladáscsökkentő, antibakteriális és antioxidáns hatású. Bőrregeneráló hatása miatt igen értékes alapanyaga lehet gyógykenőcsöknek és egyéb kozmetikai készítményeknek.

Gyűjtése

A hazánkban begyűjthető vadrózsafajok legnagyobb tömegét a gyepűrózsa, berki rózsa és rozsdás rózsa fajcsoportok adják. A korábban telepített gyümölcsstermő ültetvények maradványai és a nagy felületű erdőszélek ezekből a fajokból állnak. Az apró és kevés vagy feketés-lila gyümölcsű, valamint a védett fajok nem gyűjthetők.

A csipkebogyót éretten, de még keményen, piros színben, kocsány nélkül gyűjtik. A túlérett, ill. fagyott, dércsípte gyümölcs ugyan édes, így friss fogyasztásra kellemes, C-vitamin-tartalma azonban jórészt elbomlott. Ekkorra húsa megpuhul, kenődik, így szárításra alkalmatlan. A csipkebogyót árnyékban, jól szellőző helyen, vékony rétegben kiterítve vagy műszárítóban szárítják. Az egészben szárított bogyó lassan veszíti el nedvességtartalmát, ezalatt hatóanyag-tartalma jelentősen lecsökken. A legkedvezőbb, ha a csipkebogyót előtte félbevágják és kimagozzák, ilyenkor a rövidebb ideig tartó, de magas hőmérsékleten (80-90°C) történő szárítás során a legkevesebb C-vitamin bomlási vesztesége.

Termesztése

Termesztett növényként inkább a gyenge termőképességű területek hasznosítására szolgál, befűvesített meredekebb lejtőkre is telepíthető. Termesztésben a nagyobb gyümölcsű, szelektált fajták ajánlottak. Nálunk talán a szlovák 'Karpattia' fajta a legismertebb, a hazai nemesítésűek közül a 'Regéc' és az 'Ugocsa'.

A rózsát általában szemzéssel vagy fás dugványozással szaporítják, a telepítésre lehetőleg ősszel kerüljön sor. Támrendszert nem igényel. Üzemi méretben több vázágas bokor formában, 4,5-5,0 m sor-

távolságra és 1,8-2,0 m-es tőtávolságra ajánlják telepíteni. Így a bokrok körbejárhatóak, kézi szedésre alkalmasak.

Ültetés után a vesszőket négy-öt rügyre kell visszametszeni. A telepítést követő 2. évben 4-5 db 1-1,5 m-es hajtás fejlődik általában. A következő években a tő közelében kihajtott erős sarjakból 3-4-et meg kell hagyni a folyamatos ifjítás érdekében, mert a 4 évesnél idősebb vázágakat többit ki kell vágni. A teljesen kifejlett bokor 12-15 ágából áll, és az 1-4 éves részek azonos arányban vannak. A termőre fordulás 4 év.

Az érett, kemény gyümölcsöt kézzel szedik, mert lerázni nem lehet. A nagyobb termesztő országokban használt fajtáknál a gépi betakarítás is megoldott: egy magasságban, csokrosan, egyszerre érik a gyümölcs, így lefésülhető.

A házikertben saját felhasználásra érdemes úgy szedni, hogy a bogyót kicsit visszahajlítva letépjük, mert így kocsány nélkül leválik, és a feldolgozásnál már nincs szükség annak levágására.

A „Kertészet korszerűsítése – gyógy- és fűszernövény termesztés fejlesztése” VP 2-4.1.3.3-16 pályázati felhívásban telepítésre támogatott növényként szerepel.

A telepítésre javasolt tőszám 1500 db/ha, az ültetvényt a termőre fordulástól számított 7 évig kell fenntartani. A pályázatban maximális elszámolható fajlagos költség (terület-előkészítés, tápanyagfeltöltés, szaporítóanyag beszerzés, telepítés esetében) 1,5 millió Ft/ha.

Dr. Koczka Noémi

